

HAÇLI ORDULARININ ANADOLU'DA GEÇTİĞİ YOLLAR

EBRU ALTAN*

Haçlı Seferleri döneminde (1096-1291) Doğu'ya dokuz büyük sefer düzenlenmiştir. Bu seferler sırasında yalnızca Birinci Haçlı Seferi orduları 1097'de Anadolu'yu çapraz kesen yolu geçerek güneye inmeyi başarmışlardır. 1101 Yılı Haçlı Seferleri orduları Türkiye Selçuklu Devleti ve Danişmendli topraklarından geçmeye teşebbüs etmişler, fakat Sultan I. Kılıç Arslan tarafından Orta Anadolu'da imha edilmişlerdir. İkinci Haçlı Seferi orduları 1147/48'de yine Türkiye Selçuklu Devleti'nin topraklarından geçmeye çaba göstermişlerse de bunu başaramamışlar, ancak Bizans'a ait Ege bölgesi topraklarından geçerek Antalya'ya ulaşabilmişlerdir. Üçüncü Haçlı Seferi'ne katılan Alman ordusu ise 1190'da kısmen Türk topraklarından kısmen de Bizans arazisinden geçerek güneye Silifke'ye inmiştir. Bu çalışmamızda bahsedilen Haçlı ordularının Anadolu'daki yürüyüş yollarını kaynaklara dayanarak ve bu konudaki araştırma eserlerinde verilen bilgileri de göz önüne alarak açıklamaya çalışacağız.

Birinci Haçlı Seferi hareketinin öncüsü niteliğinde Anadolu'ya gelen ilk ordu Keşiş Pierre l'Ermite idaresindeydi. 1 Ağustos 1096'da İstanbul'a varan, unluğunu Fransız, Alman ve İtalyanlar'ın oluşturduğu bu ordu, Bizans paratoru I. Aleksios Komnenos (1081-1118) tarafından 6 Ağustos 1096'da Anadolu yakasına geçirildikten sonra İzmit Körfezi boyunca ilerledi ve Yalova akınında bugünkü Hersek'in bulunduğu yerde Kibotos (Civetot) adındaki karargâha yerleşti¹. Bir grup İznik civarındaki Kserigordon adındaki bir kaleye kadar ilerleyip burayı ele geçirdi, ancak Türkler tarafından mağlup

* Arş. Gör. Dr. Ebru Altan, İst. Üniv. Edeb. Fak. Tarih Blm. Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı.

¹ Anna Komnene, *Aleksias*, nşr. ve terc. B. Leib, Anne Comnène. *Alexiade. Règne de l'empereur Alexis I Comnène (1081-1118)*, II, Paris 1943, s. 210; terc. E.R.A. Sewter, *The Alexiad of Anna Comnena*, London 1969, s. 311; *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*, terc. R. Hill, *The Deeds of the Franks and the Other Pilgrims to Jerusalem*, Oxford 1979, s. 3,5; Albertus Aquensis, *Liber Christianae Expeditionis pro Ereptione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanae Ecclesiae*, *Recueil des Historiens des Croisades. Historiens occidentaux (RHC occ.)*, IV, 1, 15, s. 283 vd.; terc. H. Hefele, *Albert von Aachen. Geschichte des ersten Kreuzzuges*, I, Jena 1923, s. 19 vd.

edilerek öldürüldüler ve kale geri alındı². Kibotos'taki Haçlı grubu da buradan güneye doğru İznik (Nikeia) üzerine yürümek üzere yola çıktı; Fakat bu grubun Anadolu'daki yürüyüşü, Kibotos'dan İznik Gölü'ne inen Drakon Vadisi'nde Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan (1093-1107) tarafından kesin yenilgiye uğratılmasıyla (21 Ekim 1096) son buldu³.

Keşiş Pierre l'Ermite'in ordusunu Birinci Haçlı Seferi'ne katılan beş büyük Haçlı ordusu takip etti. Dük Hugue de Vermandois, Aşağı Lorraine Dükü Godefroi de Bouillon, Güney İtalya Normanları'nın reisi Bohemund, Toulouse Kontu Raymond de St. Gilles ile Normandia Dükü Robert, Champagne Kontu Etienne de Blois ve Flandre Kontu II. Robert'in idaresindeki Haçlı orduları 1096 yılı sonbaharından itibaren arka arkaya İstanbul'a geldiler. 1097 yılı ilkbaharında Anadolu yakasına geçirilen Haçlılar Pelekanon'da⁴ toplandılar. 26 Nisan civarında Pelekanon'dan ayrılan Haçlılar İzmit Körfezi'ni dolaşarak İzmit'e oradan Kibotos'a gittiler; sonra güneye doğru Drakon Vadisi'ne yöneldiler⁵ ve Selçuklu başkenti İznik önüne ulaştılar (6 Mayıs)⁶.

² Anna Komnene, nşr. Leib, II, s. 210 vd.; terc. Sewter, s. 312; *Gesta Francorum*, s. 4 vd.

³ Bk. Anna Komnene, nşr. Leib, II, s. 211 vd.; terc. Sewter, s. 312; *Gesta Francorum*, s. 4 vd.; Albertus, *RHC occ.*, IV, 1, 16-22, s. 284-289; terc. Hefe, I, s. 20-29; krş. St. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, terc. F. Işılta, I, Ankara 1989, s. 101 vd.; I. Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, TTK-Ankara 1996, s. 22 vd.; ayn. mlf., *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997, s. 17 vd. Kibotos'dan Drakon Vadisi yoluyla İznik'e giden yol bugün Altınova-Yalakdere-Boyalıca güzergâhı ile İznik Gölü kıyısına iniyor.

⁴ Pelakanon'un yeri kesin olarak bilinmemekle beraber burasının Dil İskelesi ile Maltepe arasında olması mümkündür. Bizans tarihçisi Ioannes Kantakuzenos (*Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae (CSHB)*, Bonn, 1828, I, s. 342 vdd.) Pelakanon'un, Gebze (eski Dacibyza)'nin doğusunda olduğunu belirtir. Leib (*Anna Komnene neşri*, II, s. 226, n. 2) buranın İzmit'in otuz kilometre batısında yer alan Hereke olduğunu söyler. Ramsay (*Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, terc. M. Pektaş, İstanbul 1960, s. 202) ise Pelakanon'un Kadıköy yakınlarında olduğunu tahmin eder. Krş. Runciman, s. 117, n. 5.

⁵ Drakon Vadisi'nden giden yol büyük bir ihtimalle, bugünkü Altınova'da vadiye giren yoldan geçmiş olmalı. Bugün bu yol Altınova'dan sonra Ayazma-Akçukur-Taşallı-Valideköprü-Yalakdere-Kızderbent-Bayındır güzergâhından geçiyor ve Boyalıca'da İznik gölü kıyısına ulaşıyor.

⁶ *Gesta Francorum*, s. 14 vd.; Albertus, *RHC occ.*, IV, 11, 20, s. 313 vd.; terc. Hefe, I, s. 60 vd. Anna Komnene (nşr. Leib, III, Paris 1945, s. 7; terc. Sewter, s. 333), diğer kaynaklarda olmamasına rağmen, Haçlı ordusunun bir kısmı İzmit Körfezi boyunca yürürken bir kısmının gemilerle doğrudan Kibotos'a geçtiğini söyler. Birinci Haçlı Seferi'ne bizzat katılmış olan Fulcherius Carnotensis (*Gesta Francorum Iherusalem peregrinantium*, *RHC occ.*, III, 1, 9, s. 332; terc. R. Ryan, *Fulcher of Chartres. A History of the Expedition to Jerusalem 1095-1127*, Knoxville 1969, s. 80) Haçlı ordusunun İstanbul'dan İznik'e yürüyüşünü çok kısa anlatmıştır. Ünlü Haçlı Seferleri tarihçisi Willermus Tyrensis (*Historia rerum in partibus transmarinis gestarum*, *RHC occ.*, I, 11, 21, s. 105; terc. E.A. Babcock -A.C. Krey, *A History of Deeds Done Beyond the Sea. By William Archbishop of Tyre*, I, New York 1943, s. 147 vd.) de Fulcherius ve Albertus'a dayanarak bilgi verdiği için orijinal sayılmaz.

14 Mayıs'ta başlayan kuşatma şehrin 18/19 Haziran gecesi Türkler tarafından Bizans'a teslim edilmesiyse son buldu⁷.

Bundan bir hafta sonra İznik'ten ayrılarak Bizans kumandanı Tatikios'un⁸ rehberliğinde Anadolu içine doğru ilerlemeye başlayan Haçlılar, Sakarya köprüsü yanındaki Osmaneli (Lefke)'nden sonra Eskişehir yakınındaki Dorylaion (Şarhöyük) istikametinde yürüyüşlerine devam ettiler⁹. Haçlılar Eskişehir'in kuzeybatısındaki Sarısu Ovası'nda ordugâh kurdukları zaman Sultan Kılıç Arslan'ın taarruzuna uğradılar (1 Temmuz 1097), ancak sayıca üstünlükleri sayesinde Türkler'i mağlup ederek Anadolu'daki yürüyüşlerine devam etmek imkânını buldular¹⁰.

Haçlı ordusu Dorylaion'dan ayrılarak güneydoğu istikametinde yeniden harekete geçti. Aslında Ankara üzerinden Kulu-Cihanbeyli güzergâhı ile Konya (Ikonion)'ya giden yol, güneye inen en kısa yoldu. Ancak yaz sıcağında yavaş hareket edebilen böylesine büyük bir ordunun, susuz Tuz Gölü havzasından geçmesi çok zordu. Bu sebeple Haçlılar Akşehir (Philomelion) üzerinden Konya'ya inmeye karar vermişlerdi. Dorylaion'da Haçlı yürüyüşünü engelleyemeyen Sultan Kılıç Arslan Haçlılar'ın geçeceği bölgeyi boşaltmış, tarlalardaki ürünleri yakırmış ve kuyuları doldurmuştu. Böylece yolda büyük sıkıntı çeken Haçlılar yiyecek ve su bulabilmek için Bolvadin (Polybotos)'i geçtikten sonra ana yoldan ayrılarak Pisidia Antiokheia'sına (Yalvaç) gittiler¹¹. Sonra Sultan Dağı geçitlerini aşarak Akşehir yakınında yeniden ana yola girdiler ve nihayet Ağustos ortasında Türkler tarafından ta-

⁷ İznik'in Haçlılar tarafından kuşatılması ve şehrin Türkler tarafından Bizans'a teslimi konusunda geniş bilgi için bk. Demirkent, *I. Kılıç Arslan*, s. 24-28; ayn. mlf., *Haçlı Seferleri*, s. 29-33; ayn. mlf., "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097)", *I Uluslararası İznik Sempozyumu, 1-4 Kasım 2000*, İznik Eğitim ve Öğretim Vakfı.

⁸ Anna Komnene, nşr. Leib, III, s. 18; terc. Sewter, s. 341. Krş. Willermus, terc. Krey, I, s. 150.

⁹ Anna Komnene, nşr. Leib, III, s. 18; terc. Sewter, s. 341; *Gesta Francorum*, s. 18; Albertus, *RHC occ.*, IV, 11, 38, s. 328 vd.; terc. Hefele, I, s. 83; Willermus, *RHC occ.*, I, 111, 13, s. 129; terc. Krey, I, s. 168 vd. Haçlı ordusu yiyecek ve ikmal işini kolaylaştırmak için Osmaneli'nde ikiye ayrıldı ve bunlar bir günlük mesafe ile birbirini takip ettiler.

¹⁰ 1 Temmuz 1097 Dorylaion Savaşı hakkında geniş bilgi için bk. R. Grousset, *Histoire des Croisades et du Royaume Franc de Jérusalem*, I, Paris 1934, s. 31 vdd.; Runciman, terc. Işıltan, II, s. 141-143; Demirkent, *I. Kılıç Arslan*, s. 28-31; ayn. mlf., *Haçlı Seferleri*, s. 34-36.

¹¹ Görgü tanığı kaynağımız *Gesta Francorum* (s. 23), Antiocheia adını vermez, fakat çektiikleri yiyecek ve su sıkıntısından bahsettikten sonra Konya'ya varmadan önce her türlü yiyecek maddesinin bulunduğu bereketli bir yerden geçtiklerini söyler. Fulcherius (*RHC occ.*, III, 1, 13, s. 336; terc. Ryan, s. 87) bu yerin Pisidia'daki Antiocheia olduğunu belirtir. Ayrıca bk. Willermus, *RHC occ.*, I, 111, 16, s. 135; terc. Krey, I, s. 175.

mamen boşaltılmış olan Konya'ya vardılar. Haçlılar Meram'da birkaç gün dinlendikten sonra Ereğli (Heraklea)'ye doğru yeniden yürüyüşe geçtiler. Türkler, Ereğli yakınında Haçlılara tekrar taarruz ettiler, ama kuzeye çekilmek zorunda kaldılar; böylece Haçlılar Türkler tarafından terk edilen Ereğli'ye girdiler¹².

Haçlı ordusu, Ereğli'den sonra Toros Dağları'ndaki Gülek Boğazı'nı aşıp Çukurova'ya inebilir, böylece ana yoldan doğruca Antakya (Antiokheia)'ya ulaşabilirdi. Ancak ağır hareket eden ordu bu çok dik ve dar olan dağ geçidinde büyük tehlikelere maruz kalabilirdi. Bu yüzden Haçlılar Ereğli'den sonra Kayseri, Maraş üzerinden Anti Toros Dağları'nı aşıp Amanos Geçiti ile Antakya'ya inmeye karar verdiler. Böylece Haçlılar Türkler'in elinde bulunan Çukurova'ya inmek yerine kendilerine dost olan Ermeniler'in elindeki araziden geçmeyi tercih etmişlerdi.

Fakat Haçlı ordusu Ereğli'de bulunduğu sırada önce Norman reisi Bohemund'un yeğeni Tankred, ardından da Godefroi de Boullion'un kardeşi Baudouin yanlarında bulunan kuvvetlerle beraber Çukurova (Kilikya)'ya inmek üzere peş peşe ana ordudan ayrıldılar. Ereğli'den sonra doğrudan Gülek Boğazı'na yönelen Tankred, bugünkü tren hattının geçtiği, Ulukışla üzerinden geçite varan yolu takip etti. Baudouin ise sayıca büyük olan ordusu daha güç hareket edebildiğinden daha doğudan Tyana (Niğde)'dan geçen ve Pozantı'ya ulaşan eski ana yoldan Çukurova'ya indi¹³. Bölgeye Baudouin'den önce inen Tankred Türkler'in elinde bulunan Tarsus, Adana, Misis şehirlerini zapt etti. Arkadan daha büyük kuvvetlerle gelen Baudouin bu şehirleri ondan teslim aldı, fakat Urfa'nın Ermeni hâkimi Thoros'un daveti üzerine buradan ayrılarak Urfa'ya gitti ve orada ilk Haçlı devletini kurmak imkânını elde etti¹⁴. Tankred ise Baudouin'in Çukurova'dan ayrılmasından sonra İskenderun Körfezi (Issos) boyunca İskenderun'a yürüdü.

¹² *Gesta Francorum*, s. 23 vd.; Anna Komnene, nşr. Leib, III, s. 18 vd.; terc. Sewter, s. 342; Willermus, *RHC occ.*, I, III, 18, s. 138 vd.; terc. Krey, I, s. 177; krş. Runciman, terc. Işıltan, II, s. 145; Demirkent, *I. Kılıç Arslan*, s. 31. Sultan Kılıç Arslan'ın yanında bu defa Danişmendli Beyi Gümüştekin ile Kayseri Selçuklu Beyi Hasan'ın bulunduğunu Anna Komnene (nşr. Leib, III, s. 18; terc. Sewter, s. 342)'nin kaydından öğreniyoruz.

¹³ Krş. Runciman, I, s. 152. Bugün de Ereğli üzerinden Gülek Boğazı'na inen yol Ulukışla-Pozantı üzerinden gitmektedir.

¹⁴ Birinci Haçlı Seferi sırasında Urfa Haçlı Kontluğu'nun kuruluşu (10 Mart 1098) hakkında geniş bilgi için bk. Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi*, I, TTK-Ankara 1990, s. 18 vdd.

Şehri ele geçirdikten sonra buraya bir garnizon bırakıp Amanos dağları üzerinden Suriye geçiti yoluyla Antakya'ya gitmek üzere yola çıktı¹⁵.

Ana Haçlı ordusu ise Ereğli'den kuzeydoğuya doğru Kayseri'ye hareket etmişti. Augustopolis köyü¹⁶ yakınında bir kez daha Türkler'in hücumuna uğradıktan sonra Eylül ayının sonlarında Türkler tarafından terk edilmiş olan Kayseri'ye vardılar. Buradan Danişmendliler tarafından kuşatılmakta olan ve Ermenilerin meskûn olduğu Komana (Placentia) şehrine gittiler. Haçlılar'ın gelişi üzerine Türkler derhal oradan uzaklaştılar¹⁷.

Birinci Haçlı Seferi ordusu Komana'dan sonra güneydoğuya yönelerek Ermeniler'in yaşadığı Göksun ve Maraş şehirlerinden geçip Antakya Ovası'na indi (20 Ekim 1097)¹⁸. Haçlı ordusu ertesi gün surların önüne kadar gelip şehri kuşatma altına aldı. Uzun süren kuşatmadan sonra Antakya'yı ele geçiren (3 Haziran 1098) Haçlılar burada da Bohemund'un idaresinde bir Haçlı devleti kurup bundan sonraki hedefleri Kudüs'e yöneldiler¹⁹.

Kudüs'ün Haçlılar tarafından zaptundan (15 Temmuz 1099) iki yıl sonra Doğu'ya yeni bir Haçlı seferi düzenlenmiş ve 1101 yılında üç büyük Haçlı ordusu arka arkaya Anadolu'ya gelmişti. Şimdi bu orduların Anadolu'da takip ettiği yollar hakkında bilgi vermeye çalışalım. Milano Başpiskoposu Anselm de Buis'nin idaresindeki Lombardlar ile Kont Etienne de Blois'nin kumandasındaki Fransızlar ve Alman imparatorunun *marşalı* Konrad'ın idaresindeki Almanlar'dan oluşan ve 1101 yılı İlkbaharında İstanbul önüne gelen birinci ordu (bu orduya Lombard ordusu da denir), İmparator Aleksios tarafından Anadolu yakasına geçirilerek Kibotos ve İzmit civarındaki karargâhlara yerleştirildi. Bu Haçlı ordusu aslında Bizans arazisinden geçip Kudüs'e gitmeliydi. Fakat Haçlılar bunun yerine kuzeydoğu Anadolu'ya gitmeye karar verdiler. Çünkü Albertus'a göre, Antakya Prinkepsi Bohemund'un bir

¹⁵ Willermus, terc. Krey, I, s. 186; krş. Runciman, terc. Işıltan, II, s. 155.

¹⁶ Anna Komnene (nşr. Leib, III, s. 19; terc. Sewter, s. 342) tarafından belirtilen bu yerin bugün neresi olduğu kesin olarak tespit edilememiştir. Ramsay (s. 427) buranın beşinci yüzyılda Augusta adıyla anıldığını belirtir ve Seyhan Irmağı ile Ceyhan Irmağı arasında bir yer olabileceğini yazar.

¹⁷ *Gesta Francorum*, s. 25; krş. Runciman, terc. Işıltan, II, s. 146.

¹⁸ *Gesta Francorum*, s. 26-28. Anna Komnene (nşr. Leib, III, s. 19; terc. Sewter, s. 342) Haçlılar'ın "Hızlı Yol" denen yoldan Antakya'ya vardıklarını belirtir. Bu yol, Asi Irmağı Vadisi'ni izleyen yol olmalıdır. Osmaniye, İslahiye, Hassa ve Kırıkhan üzerinden Antakya'ya ulaşan bir yol daha vardı.

¹⁹ Antakya'nın Haçlılar tarafından zaptı hakkında geniş bilgi için bk. Grousset, I, s. 71 vdd.; Runciman, terc. Işıltan, I, s. 164-180; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 38-43.

süre önce (Ağustos 1100) Danişmendli Beyi Gümüştekin tarafından esir edildiğini ve Niksar'da hapiste bulunduğunu öğrenince Kudüs'e gitmekten vazgeçerek Bohemund'u kurtarmak ve Anadolu'nun bu bölgelerini zapt etmek gayesiyle Niksar'a gitmeye karar verdiler. Ayrıca Bohemund'u kurtardıktan sonra Bağdat'a kadar giderek burayı bile zapt etmeyi düşünmüşlerdi²⁰. Böylece 3 Haziran'da Kibotos ve İzmit'teki karargâhlarından ayrıldıktan sonra doğuya dönüp Ankara'ya doğru yürüyüşe geçtiler. Bunlar "Hacılar Yolu" adıyla bilinen ve İznik-Osmaneli-Gölpazarı-Nallıhan-Ayaş üzerinden Ankara'ya ulaşan yolu takip ettiler²¹. Haçlılar'a kılavuzluk yapan Türk asıllı Bizans kumandanı Tzitas, Türkler'in elinde bulunan Eskişehir bölgesine girmek yerine aşılması zor da olsa daha kuzeyden, Paphlagonia dağları arasından geçen ve Bizans sınırları içinde kalan yolu tercih etmiş, böylece Haçlı ordusunun yol boyunca Türkler tarafından hırpalanmasını önlemeye çalışmıştı²². Haçlılar Ankara önüne gelince yine Türkler tarafından boşaltılmış olan kaleyi tek bir hücumla ele geçirmek imkânı buldular (23 Haziran) ve kalede kalmış olan az sayıdaki insanı kılıçtan geçirdikten sonra şehri imparatorun temsilcisine teslim ettiler²³. Haçlı ordusu iki gün sonra Ankara'dan ayrılıp Çankırı'ya doğru yürüyüşüne devam etti. Aslında Ankara'dan Amasya ve Niksar'a giden ana yol, Yahşihan-Kırıkkale-Çorum üzerinden gitmekteydi²⁴. Fakat bu yolun, Türkler'in yoğun olarak yerleştiği bölgelerin içinden geçtiği için tehlikeli olduğunu düşünen Bizans kumandanı Tzitas, Haçlı ordusunun Çankırı üzerinden kuzeye yönelerek Tosya'dan doğuya giden yol ile Amasya

²⁰ Albertus, *RHC occ.*, IV, viii, 6-7, s. 562 vd.; terc. Hefe, II, s. 78 vd.; Anna Komnene, nşr. Leib, III, s. 36 vd.; terc. Sewter, s. 355 vd.

²¹ Runciman (terc. Işıltan, II, s. 17) bu ordunun Dorylaion üzerinden Ankara'ya gittiğini yazmıştır. Buna karşılık Demirkent ("1101 Yılı Haçlı Seferleri", *Prof.Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, İstanbul 1995, s. 30) Anna Komnene (nşr. Leib, III, s. 37; terc. Sewter, s. 356) ve Albertus (*RHC occ.*, IV, viii, 7, s. 563; terc. Hefe, II, s. 78 vd.)'un verilerinden çıkan sonuca göre Lombard ordusunun Hacılar Yolu'ndan gittiğini kabul eder. Hacılar Yolu hakkında geniş bilgi için bk. Ramsay, s. 216, 266; D. French, *Roman Roads and Milestones of Asia Minor, Fasc. I: The Pilgrim's Road (Roma Çağında Küçük Asya'daki Yollar ve Mil Taşları, Fasikül I: Hacılar Yolu)*, British Institute of Archaeology at Ankara, Monograph No. 3, BAR International Series 105, Ankara 1981, s. 18-21.

²² Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri Ordularının Anadolu'da Takip Ettiği yollar Hakkında", *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu, 23-25 Haziran 1997, İstanbul*, TTK-Ankara 1999, s. 117 vd.

²³ Albertus, *RHC occ.*, IV, viii, 8, s. 564; terc. Hefe, II, s. 80; Anna Komnene, nşr. Leib, III, s. 37; terc. Sewter, s. 356.

²⁴ Bk. Ramsay, s. 283 vdd.

'ya ulaşmasının daha doğru olacağına karar vermişti²⁵. Haçlı ordusu Çankırı'dan sonra Merzifon'a doğru harekete geçti²⁶. Ancak Merzifon yakınlarında Sultan Kılıç Arslan tarafından imha edildi (5 Ağustos 1101). Kurtulabilenler Karadeniz sahilindeki Bizans şehirleri Sinop ve Bafra'ya kaçtılar²⁷.

Nevers Kontu II. Guillaume'un kumandasındaki Fransızlar'dan oluşan ikinci ordu da Haziran başlarında İstanbul'a ulaştı ve Anadolu'ya geçtikten sonra önden giden birinci orduya yetişebilmek için doğruca Ankara üzerine yürüdü. Böylece öndeki orduyla aynı yolu, yani Hacılar Yolu'nu takip ederek Ankara'ya kadar geldi²⁸; fakat Lombardlara yetişemediler; üstelik onların bu sırada nerede oldukları hakkında da hiçbir şey öğrenemediler. Artık öndeki orduya yetişemeyeceklerini ve Ankara'nın kuzeyindeki Paphlagonia bölgesine girmelerinin de tehlikeli olabileceğini düşündüler. Bu yüzden, Konya'da Lombardların akıbeti hakkında bir şeyler öğrenebilecekleri umuduyla Ankara'dan ayrılarak sağa dönüp Konya yoluna girdiler. Böylece Haçlılar Ankara'dan Konya'ya giden en kısa yoldan yani Gölbaşı-Kulu-Cihanbeyli üzerinden Selçuklu başkenti Konya önüne geldiler²⁹. Sağlam surlarla çevrili olan ve güçlü bir Türk garnizonu tarafından savunulan Konya kalesine saldırdıysa da başarılı olamadılar ve şehir önünde bir gün kaldıktan sonra tekrar yola koyuldular. Fakat Konya'dan ayrıldıktan üç dört gün sonra Türkler tarafından kılıçtan geçirildiler (Ağustos 1101). Ordunun lideri Kont

²⁵ Krş. Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri Ordularının Anadolu'da Takip Ettiği yollar Hakkında", s. 118.

²⁶ Albertus (*RHC occ.*, IV, VIII, 12-13, s. 566 vd.; terc. Hefe, II, s. 84), yiyecek aramak için ana ordudan ayrılan bir grubun Constamne (Kastamonu) civarında Türkler tarafından öldürüldüğünü yazmıştır. Runciman (terc. Işiltan, II, s. 19) ve Cate ("The Crusade of 1101", *A History of the Crusades*, I, London 1969, s. 355) ise Albertus'un bu ifadesine dayanarak bütün Haçlı ordusunun Kastamonu'ya kadar gittiğini düşünmüşlerdir. Demirkent ("1101 Yılı Haçlı Seferleri", s. 35 ve n. 39) ise Kastamonu'nun Haçlılar'ın yürüyüş yolundan çok uzak olduğunu belirtir ve buranın bölgenin en tanınmış şehirlerinden olduğu için Haçlılar'ın aklında kalan tek isim olabileceğini söyler.

²⁷ Demirkent, ayn. mkl., s. 36.

²⁸ Bk. Albertus, *RHC occ.*, IV, VIII, 27, s. 575; terc. Hefe, II, s. 97. Krş. Demirkent, aynı mkl., s. 44. Runciman (terc. Işiltan, II, s. 23) ise Albertus, bu ikinci ordunun Birinci Haçlı Seferi yolundan gitmediğini açıkça yazdığı halde Nevers ordusunun Ankara'ya Dorylaion üzerinden gittiğini yazmıştır.

²⁹ Albertus, *RHC occ.*, IV, VIII, 27, s. 575 vd.; terc. Hefe, II, s. 97 vd. Runciman (aynı yr.), bu ordunun Ankara'dan geriye dönerek Eskişehir üzerinden Konya'ya gittiğini kaydetmiştir; Demirkent ise (aynı mkl., s. 44 vd., n. 70) bu görüşü hatalı bulmaktadır.

Guillaume ve birkaç kişi Bizans'ın elinde bulunan Ermenek (Germanikepolis)'e kaçtılar, buradan da Antakya'ya indiler³⁰.

Aquitania Dükü IX. Guillaume'un idaresindeki Fransızlar ile Bayera Dükü IV. Welf'in kumandasındaki Almanlar'dan oluşan üçüncü ordu ise İmparator Aleksios'un tavsiyesine uyarak Birinci Haçlı Seferi'nin takip ettiği yoldan ilerledi. Böylece Haçlılar İznik'ten sonra güneye yönelerek Akşehir yakınında Selçuklu topraklarına girdiler. Türkler tarafından boşaltılan Akşehir ve pek çok kasabayı yakıp yıkarak Konya, İsmil (Salamia) üzerinden Ereğli'ye doğru yürüyüşe devam ettiler³¹. Nihayet Ereğli'nin batısında içinde Ereğli Irmağı'nın aktığı kısmen bataklık olan Akgöl (Avlos veya Olos)³² Ovası'na ulaştılar. Burası, 1101 Yılı Haçlı Seferlerinin üçüncü ordusunun Anadolu'da ulaşabildiği son nokta oldu; Zira bu ordu, Ereğli suyu yakınında Türkler tarafından pusuya düşürülerek tamamen imha edildi (5 Eylül 1101)³³.

1101 Yılı Haçlı Seferi ordularının Anadolu'da imha edilmesinden yaklaşık yarım asır sonra düzenlenen İkinci Haçlı Seferi (1147-1148) sırasında da Alman Kralı III. Konrad ve Fransa Kralı VII. Louis idaresindeki Haçlı orduları Anadolu topraklarından geçmeye teşebbüs ettiler. Önden gelen ve 10 Eylül 1147'de İstanbul önüne ulaşan Alman Kralı III. Konrad ve ordusu Kadıköy'deki³⁴ ordugâhlarından ayrıldıktan sonra İzmit Körfezi boyunca yürüyüşe geçtiler. İmparator Manuel Komnenos, Konrad'a Bizans topraklarından geçen yolu takip etmesini tavsiye ederek Türkler'e karşı birlikte savaşa girmek teklifinde bulunmuştu. fakat Alman kralı bu teklifleri reddederek Philomelion (Akşehir) üzerinden güneye inen en kısa yoldan ilerlemeye karar vermişti³⁵. Konrad, Almanya'daki kraliyet nâibi ve Corvey manastırının

³⁰ Albertus, *RHC occ.*, IV, viii, 29-32, s. 576-578; terc. Hefe, II, s. 99-101. Nevers ordusu her ne kadar Konya'dan Ereğli'ye gitmeye niyetlense de sonra en kısa yoldan Akdeniz kıyısına inmek ve oradan Antakya'ya gitmek kararıyla güneye yöneldi. Krş. Demirkent "1101 Yılı Haçlı Seferleri Ordularının Anadolu'da Takip Ettiği yollar Hakkında", s. 121 vd.

³¹ Albertus, *RHC occ.*, IV, viii, 37-38, s. 580 vd.; terc. Hefe, II, s. 104 vd.

³² Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, terc. H.D. Andreasyan, TTK-Ankara 1987, s. 218

³³ Albertus, *RHC occ.*, IV, viii, 38, s. 581; terc. Hefe, II, s. 105; Urfalı Mateos, s. 218 vd.; *Anonim Süryânî Vekayinâmesi*, terc. A.S. Tritton, *The First and Second Crusades from an Anonymous Syriac Chronicle*, *JRAS*, (1933), s. 74 vd. Krş. Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s. 52 vdd.

³⁴ Willermus, *RHC. occ.*, I, xvi, 19, s. 737; terc. Krey, II, s. 166.

³⁵ Kinnamos, *Historia*, nşr. A. Meineke, *Epitome rerum ab Ioanne et Alexio [!] Comnenis gestarum*, *CSHB*, Bonn 1836, s. 81; terc. I. Demirkent, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı*, TTK-Ankara 2001, s. 63.

başrahibi Wibald'e yazdığı mektupta, Malagina- Dorylaion - Bolvadin (Polybotos) -Akşehir ve Konya üzerinden en çabuk şekilde Kilikya'ya ulaşan bu yolu³⁶, Anadolu'yu çabucak geçmek için tercih ettiğini belirtmiştir³⁷. Konrad'ın, imparatorun teklifini reddedip en kısa yoldan Suriye'ye ulaşmak için Türkler'e ait olan araziden geçmeyi göze alması, onun ordusunun büyüklüğüne güvenmesinin sonucu olabilir.

Kral, İzmit'i geçip İznik (Nikea)'e varınca ordusunu ikiye ayırdı³⁸ ve ordunun savaşçı olmayan unsurunu birçok asille beraber Otto von Freising'in idaresinde Denizli (Laodikeia) üzerinden Antalya'ya gönderdi. Otto'nun idaresindeki Haçlı grubunun bu seyahati hakkında kaynaklarda yeterince bilgi yoktur. Ancak Odo'nun kaydından bu grubun sahil yoluyla güneye doğru ilerlediğini³⁹ ve büyük bir kısmının Denizli yakınlarında Türkler tarafından yok edildiğini öğreniyoruz⁴⁰.

Konrad ise seferin esas kısmıyla beraber Bizans kumandanı Stephanos'un rehberliğinde 15 Ekim günü İznik'ten Dorylaion yönünde harekete geçti. Ancak Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud, Alman Haçlı ordusunu, Dorylaion yakınında Sarısu (Bathys) Irmağı'na ulaştığı zaman ağır bir yenilgiye uğrattı (26 Ekim 1147) ve bu ordunun Anadolu'yu geçme teşebbüsünü sonuçsuz bıraktı. Konrad sağ kalan adamlarıyla beraber İznik'e geri kaçtı⁴¹.

Arkadan gelen Fransa Kralı VII. Louis ve Fransız Haçlı ordusu ise 4 Ekim'de İstanbul'a varmış ve Anadolu'ya geçtikten sonra, İzmit körfezini do-

³⁶ Ramsay, s. 216.

³⁷ *Conradi Romanorum Regis ad Wibaldum, Recueil des Historiens des Gaules et de la France (RHGF)*, XV, s. 533; terc. Munro, *Letters of the Crusaders*, c. I, No: 4, s. 12. *Annales Herbipolenses (Monumenta Germaniae Historica, scriptorum (MGH ss.))*, XVI, s. 4) de Konrad'ın, imparatorun uyarılarına rağmen kısa olduğu için bu yolu tercih ettiğini göstermektedir.

³⁸ *Conradi Romanorum Regis ad Wibaldum, RHGF*, XV, s. 533; terc. Munro, *Letters of the Crusaders*, c. I, No: 4, s. 12; *Annales Herbipolenses, MGH*, ss., XVI, s. 5.

³⁹ Odo de Deuil, *De Protectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, nşr. ve terc. V.G. Berry, New York 1948, s. 51, 89. Runciman (terc. Işıltan, II, s. 224), Otto'nun kumandasındaki Haçlılar'ın, Alaşehir (Philadelphia) üzerinden gittiklerini ifade eder, fakat kaynak göstermez.

⁴⁰ Odo de Deuil, s. 113. Otto von Freising (*The Deeds of Frederick Barbarossa by Otto of Freising*, terc. Ch. Mierow, New York 1953, s. 95, 101) sadece, başında bulunduğu ordunun Kudüs'e giderken yolda Türkler tarafından darmadağın edildiğini, sonra parça parça Filistin'e doğru denize açıldıklarını kaydetmiştir.

⁴¹ Geniş bilgi için bk. Runciman, terc. Işıltan, II, s. 222; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 106; E. Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, İstanbul 2000 (basılmamış doktora tezi), s. 55-57.

laşarak İznik'e ulaşmış ve Kasım'da İznik gölü yakınında ordugâhını kurmuştu⁴². İznik'te buluşan iki kral seferin bundan sonraki kısmı için ordularını birleştirmeye karar verdiler⁴³. Konrad yola çıkmadan önce İznik'te erzak temin ederken Louis önden giderek Lupa (Lopadion, Uluabad)⁴⁴ kalesinde onu bekledi. Böylece Lopadion'da buluşan iki ordu birlikte yürüyüşe başladı⁴⁵.

Kral Louis Balıkesir yakınındaki Esseron'dan sonra Alaşehir (Philadelphia)-Denizli üzerinden Antakya (Antiokheia)'ya inen yoldan gitmeyi plânlamıştı. Fakat bu yol, sahil yolundan daha kısa ve rahat olmakla beraber Selçuklu Türkleri'nin sınırlarına çok yakın olmasından dolayı endişe vericiydi. Bu yüzden Louis, Konrad'ın tavsiyesine uyarak kıyı yolundan güneye inmeye karar verdi. Böylece Haçlılar Esseron'dan sonra Edremit'e gittiler ve buradan dolambaçlı sahil yoluna girdiler⁴⁶. Sonra Bergama (Pergamo) ve İzmir (Smyrna)'i geçip Efes (Ephesos)'e ulaştılar⁴⁷. Alman Kralı Konrad, İmparator Manuel'in daveti üzerine Efes'ten İstanbul'a geri döndü ve ilkbaharda bir Bizans filosuyla Filistin'e doğru denize açıldı⁴⁸.

1147 yılı Noeli arifesinde Efes yakınındaki Decervion Vadisi'nde⁴⁹ ordugâh kurmuş olan Fransızlar ise Buradan sonra Menderes Vadisi boyunca ilerleyerek Denizli (Laodikeia)'ye ulaşmak üzere tekrar yürüyüşe geçtiler⁵⁰. Pisidia Antiokheia'sı yakınında Türkler ile savaşarak (1 Ocak 1148) Menderes Nehri'ni geçen Haçlılar üç gün sonra, Bizans'a ait bulunan ve halkı tarafından tamamen boşaltılmış olan Denizli'ye vardılar⁵¹. Denizli'den sonra Honaz (Kadmos) Dağı'ndaki Kazıkbeli Geçiti'ni aşarken Türkler tarafından

⁴² Odo de Deuil, s. 91, 97; Willermus, *RHC occ.*, I, xvi, 23, s. 744; terc. Krey, II, s. 173.

⁴³ *Conradi Romanorum Regis ad Wibaldum, RHGF, XV*, s. 534; terc. Munro, *Letters of the Crusaders*, c. I, No: 4, s. 13; Odo de Deuil, s. 97; Willermus, *RHC occ.*, I, xvi, 23, s. 745; terc. Krey, II, s.173; Kinnamos, *CSHB*, s. 84; terc. Demirkent, s. 66.

⁴⁴ Krş. Ramsay, s. 173.

⁴⁵ Odo de Deuil, s. 97.

⁴⁶ Odo de Deuil, s. 103-105.

⁴⁷ Odo de Deuil, s. 107; Willermus, *RHC occ.*, I, xvi, 23, s. 745; terc. Krey, II, s. 173 vd.; *Conradi Romanorum Regis ad Wibaldum, RHGF, XV*, s. 534; terc. Munro, *Letters of the Crusaders*, c. I, No: 4, s. 13.

⁴⁸ Bu konuda geniş bilgi için bk. Altan, s. 68-70.

⁴⁹ Odo de Deuil, 109

⁵⁰ Odo de Deuil, aynı yer.

⁵¹ Odo de Deuil, s. 111-113; Willermus, *RHC occ.*, I, xvi, 24, s. 747; terc. Krey, II, s. 175.

mağlup edildiler (7 Ocak 1148) ⁵². Fransız Haçlı ordusu nihayet 20 Ocak 1148'de Antalya (Satellia, Attalia)'ya ulaştığı zaman Kral Louis, yayaları burada bırakarak asilleri, ileri gelen şövalyeleri ve maiyetiyle birlikte, Antalya'dan deniz yoluyla Antakya'ya hareket etti ve Antakya'nın Samandağ (Süveydiye, St. Symeon) limanında karaya çıktı (19 Mart 1148). Geride bırakılan korumasız yayalar ise bunların ancak pek az bir kısmı Çukurova'ya geçerek ilkbahar sonunda Antakya'ya ulaşabilmiştir⁵³.

Son olarak Üçüncü Haçlı Seferi (1189-1192)'ne katılan Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa'nın Anadolu'da takip ettiği güzergâh üzerinde durmaya çalışacağız. Kış aylarını Edirne'de geçiren Friedrich Barbarossa idaresindeki Almanlar Mart 1190'da bu defa Çanakkale Boğazı'ndaki Gelibolu'dan Anadolu yakasına geçtikten sonra güneye doğru ilerlediler⁵⁴ ve Alaşehir (Philadelphia) üzerinden Denizli'ye ulaştılar (27 Nisan). Sonra doğuya dönerek İmparator Manuel Komnenos'un 1176'da Türkler karşısında mağlubiyete uğradığı Myriokephalon'dan geçip Sultandağ'ını dolaşarak Akşehir üzerinden Konya'ya geldiler (17 Mayıs). Haçlılar, Sultan II. Kılıç Arslan (1155-1192)'in oğlu Kutbeddin ile çarpıştıktan sonra şehre girdiler. Buradan Meram'a geçerek orada birkaç gün dinlenip Karaman'a gittiler ve Toros Dağları'nı aşip Silifke Ovası'na indiler (10 Haziran 1190) ⁵⁵. İmparator nehri geçip Silifke'ye girecekti, ancak onun seferi Silifke Nehri'nde boğulmasıyla son buldu (10 Haziran 1190) ⁵⁶. Silifke'ye kadar gelenlerin bir kısmı bula-

⁵² Odo de Deuil, s. 115-119; Willermus (*RHC occ.*, I, xvi, 25, s. 747 vd.; terc. Krey, II, s. 175-177; *Ludovici Francorum Regis ad Sugerium*, RHGF, XV, s. 496; krş. Kugler, *Studien zur Geschichte des zweiten Kreuzzuges*, Stuttgart 1866 s. 170 vdd.; Runciman, terc.İşiltan, II, s. 226; Berry, "The Second Crusade", *A History of the Crusades*, I, s. 499; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 107 vdd; Altan, s. 74 vdd.

⁵³ Odo de Deuil, s. 139, 143; *Ludovici Francorum Regis ad Sugerium*, RHGF, XV, s. 496; Willermus, *RHC, occ.*, I, xvi, 26, s. 751; terc. Krey, II, s. 179; Otto von Freising, s. 101.

⁵⁴ Niketas Khoniates, *Historia*, nşr. I. Bekker, *Nicetae Choniatae Historia*, CSHB, Bonn 1835, s. 535 vdd.; terc. F. Grabler, *Abenteurer auf dem Kaiserthron. Die Regierungszeit der Kaiser Alexios II., Andronikos und Isaak Angelos (1180-1195) aus dem Geschichtswerk des Niketas Choniates*, *Byzantinische Geschichtsschreiber*, VIII, Graz 1958, s. 212 vdd.; Ansbert, *Expediio Friderici Imperatoris*, nşr. A. Chroust, *Quellen zur Geschichte des Kreuzzuges Kaiser Friedrichs I.*, MGH, ss., Nova Series, V, Berlin 1928, s. 64 vdd.

⁵⁵ Niketas, s. 538 vdd.; terc. Grabler, s. 215 vdd.; Ansbert, s. 67-90. Krş. Grousset, III, Paris 1936, s. 14 vd.; Runciman, III, s. 12 vd.; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 151 vd.

⁵⁶ Bk. Niketas, s. 545; terc. Grabler, s. 220 vd.; Ansbert, s. 90 vd; *Epistola de Morte Friderici Imperatoris*, nşr. Chroust, *Quellen zur Geschichte des Kreuzzuges Kaiser Friedrichs I.*, s. 177 vd.; İbn Şeddâd, *The Life of Saladin*, terc. Conder, *Palestine Pilgrims Text Society*, XIII, London 1897, s. 183 vd.

bildikleri gemilerle Avrupa'ya geri döndüler. İmparator Friedrich'in oğlu Friedrich, geri kalanlarla Çukurova'yı geçip Antakya'ya geldi ve buradan da Akkâ önüne gitti⁵⁷.

Sonuçta daha Haçlı Seferleri döneminin başında Anadolu'dan Suriye'ye geçiş yolu Haçlı ordularına kapanmış oldu. Bundan sonra Anadolu'da Türkler'in elinde bulunan topraklar için artık Haçlı ordularının tehdidi söz konusu değildi.

⁵⁷ Krş. Grousset, III, s. 17 vd.; Runciman, terc. Işıltan, III, s.14 vd; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 152. Bu sefer sırasında Fransa Kralı II. Philippe Auguste ve İngiltere Kralı Arslan Yürekli Richard deniz yoluyla Filistin'e gitmeyi tercih ettikleri için onların seferi konumuz dışında kalmaktadır.